

למה לערבים בישראל אין דעה בנושאי מדיניות-חוץ?

ד"ר רועי קיבריק*

המאמר פורסם באתר שיחה מקומית ב-8 בנובמבר 2018

זו השנה השישית ברציפות שמכון מיתוים מקיים סקר דעת קהל ומציג את מדד מדיניות החוץ של ישראל. הסקר מתמקד במעמדה של ישראל בעולם, ביחסי החוץ שלה, בשייכותה לאזורים סביב לה, ביחסי ישראל והפלסטינים ובמערך החוץ הישראלי. הסקר מבצע פילוח מדוקדק של התשובות בהתאם למאפיינים הזוהתיים של המשיבים, כך שניתן להשוות בין עמדות שונות בהתאם לאידיאולוגיה פוליטית, מגדר, גיל וזהות אתנית-לאומית. האם ישנן עמדות או תפיסות בתחום יחסי החוץ של ישראל, המבחינים את הציבור הערבי מקבוצות אחרות בחברה הישראלית? ובכן, לפי הסקר האחרון של מיתוים, יש כמה נקודות קטנות ראויות לציון, אולם המאפיין העיקרי העולה מהסקר הוא האחוז הגבוה של המשתתפים הערבים בסקר שבחרו לענות "אין לי דעה בנושא".

כאשר בוחנים את עמדות הציבור הערבי אל מול כלל הציבור היהודי יש כמה הבדלים משמעותיים. הציבור הערבי פחות שבע רצון ממצבה של ישראל בעולם ומתפקודה של הממשלה ומשרד החוץ. בעוד הציבור היהודי מעניק ציון ממוצע של 5.37 מתוך 10, לתפקוד הממשלה ביחסי החוץ, הציבור הערבי מעניק רק 4.2. הציבור הערבי העניק חשיבות רבה לתהליך השלום ו-35% בחרו בו כנושא החוץ החשוב ביותר. גם הציבור היהודי בחר את תהליך השלום כסוגית החוץ החשובה ביותר עם 25% תמיכה, לצד נושאים אחרים שזכו באותו אחוז תמיכה. אולם, בעוד הציבור הערבי מגבה תפיסה זו בתמיכה רבה של 70% הקוראים לקיום משא ומתן לשלום עם הפלסטינים, בציבור היהודי רק 46% תמכו במהלך שכזה. בניגוד לציבור היהודי המשיבים הערבים לא ראו באיום האיראני (2% בלבד) או בהתמודדות עם תנועת החרם (1% בלבד) כנושאים חשובים בכלל. כמו כן, בניגוד לציבור היהודי הציבור הערבי תופס את אירופה כידידה של ישראל יותר מאשר יריבה, חושב שלחוק הלאום השפעה שלילית על יחסי החוץ של ישראל, מאמין בצורך ובחשיבות של שיפור היחסים עם תורכיה, מאמין בהכרח של התקדמות בערוץ הפלסטיני כתנאי מקדים להתקדמות ביחסים עם שאר מדינות המזרח התיכון, אינו רואה תרומה חיובית למדיניותו של טראמפ לשלום באזור, חושב ששיפור תנאי החיים בעזה הוא המדיניות הרצויה בזירה זו לעומת הפעלת לחץ כלכלי נוסף, ושניתן לקיים משא ומתן עם החמאס לשם כך.

לכאורה, לנוכח תמונה זו, ניתן לטעון שישנם פערי תפיסות ועמדות המעמידים את הציבור הערבי כמגזר מוגדר המחזיק בתפיסת יחסי חוץ מובחנת בנושאים מסוימים. אולם, למעשה, כאשר בוחנים את הפרטים של הסקר, עם כמה יוצאים מהכלל פעוטים, העמדות של המגזר הערבי, זהות לעמדות של המחנה הפוליטי השמאלי. לא השאיפה לשלום ולקידום משא ומתן עם הפלסטינים, הרצון להתחבר לעולם, והרצון לשמור על אופייה הדמוקרטי של ישראל, הם הדברים המאפיינים את המגזר הערבי. מאפיינים אלו משותפים גם לציבור הערבי וגם לשמאל היהודי.

אולם, בכל זאת, יש מאפיין אחד בולט המאפיין את הציבור הערבי כפי שהדבר בא לידי ביטוי בסקר. המאפיין הבולט, החד והברור ביותר המבחין בין המשיבים מהמגזר הערבי, לבין המשיבים מהמגזר היהודי, כולל אלו המגדירים עצמם בשמאל, הוא האחוז הגבוה של המשיבים הערבים שענו "אין לי דעה".

מדוע נדרש אזרח ערבי-פלסטיני במדינת ישראל לענות ש"אין לו דעה" בנושא חוץ מסוים? ייתכן שישנן סוגיות שהוא מרגיש שאינן קשורות אליו כלל – למשל, בכל הקשור לקשר המדינה ליהדות התפוצות – ושם יש הסבר הגיוני לבחירה להימנע מדעה. בנוסף, ייתכן שבאמת ישנם נושאים מורכבים מאוד, הדורשים בקיאות עם פרטים, או שהם אינם חד-משמעיים, ולכן לרבים מהאוכלוסייה אשר אינם חוקרים או מכירים את הסוגיה לעומק אין דעה מגובשת בנושא. זה ניכר

* רועי קיבריק הוא מנהל המחקרים במיתוים - המכון הישראלי למדיניות חוץ אזורית.

גם בסקר האחרון של מיתווים, כאשר בסוגיות מורכבות, כמו הפתרון בעזה או הפיצול הפנים-פלסטיני, לרבים באופן יחסי לא היתה דעה. אבל זה עדיין לא מסביר את הפער בין המשיבים היהודים והערבים.

נדמה כי מה שיכול להסביר את הבחירה להימנע מהבעת עמדה, הוא היעדר תחושת שייכות ומשמעות. ייתכן כי מדיניות החוץ נתפסת כנושא שהוא מנותק מחייו של האזרח הערבי בישראל. המגזר הערבי בישראל אינו מעורב בעיצוב מדיניות החוץ של ישראל, קולו ועמדותיו לא באים לידי ביטוי. מעולם המפלגות הערביות לא היו חלק מהקואליציה השלטונית או מילאו תפקיד פעיל בעיצוב מדיניות החוץ. נוכחות נציגים נבחרים ערבים נעדרת כמעט לחלוטין (ולאורך כל ההיסטוריה הקצרה של המדינה) מהגופים העוסקים במדיניות חוץ – ועדת חוץ וביטחון של הכנסת, משרד החוץ, המועצה לביטחון לאומי, והקבינט המדיני-ביטחוני.

"הקול" של האזרח הערבי אינו נלקח בחשבון בעיצוב מדיניות החוץ. יתרה מכך, לעיתים רבות, מדיניות החוץ הרשמית של מדינת ישראל מציירת את עמו הפלסטיני כאויב או יריב למדינתו. גם לעובדה זו משקל רב בהתרחקות האוכלוסייה הערבית בישראל מעיסוק בסוגיות חוץ. כמו כן, עולה מדי פעם הטענה כי אחוז הערבים המשיבים בסקרים "אינני יודע" גבוה באופן יחסי מתוך חשש ביטחוני להשיב. אולם בניגוד לטענה זו, ניתן לראות שכאשר הנושאים קשורים לחייהם באופן ישיר, ועוסקים בנושאים חברתיים או בנושאי [דמוקרטיה](#) אחוז [המשיבים](#) במגזר הערבי זהה למשיבים במגזר היהודי – הזירה החברתית-אזרחית רלבנטית לחיי היום יום שלהם, וקולם נשמע ומשוקלל. בכל מה שקשור ליחסי חוץ – שם הם נשארים בחוץ.

הרי בסופו של יום הסקר לא בודק ידע אלא עמדה. והציבור הערבי לא נדרש לעיסוק בשאלות הללו, כי עמדתו לא נלקחת בחשבון ממילא. האם מדובר על ניתוק עמוק יותר המבטא חוסר הזדהות עם מדינת ישראל עד כדי ניכור מוחלט ממדיניות החוץ של המדינה? ייתכן שזו כבר המציאות, אך יותר מכך, ייתכן וזו תהיה המציאות העתידית אם לא נפעל לשלב את כל המגזרים בישראל בעיצוב מדיניות החוץ, נתחשב בקולות השונים, נאפשר להם למלא תפקיד בחשיבה ובהוצאה לפועל של מדיניות החוץ, ונדרוש מכולם לגבש עמדה בשלל סוגיות חוץ – כי עמדתם חשובה ומשוקללת.